

BRAHMANIZAM

Vera Vučkovački

Brahmanizam je veoma značajna faza u razvoju indijskih religija. On je dao bitne osnove, ne samo hinduizmu nego, u izvesnom smislu, i dvema drugim religijama: jinizmu (džinizmu) i buddhizmu (budizmu). Brahmanizam čini prelaznu etapu od vedizma ka hinduizmu, a karakteriše ga nekoliko značajnih pojava: nagli uspon svešteničkog klera, rađanje sociologije i filosofije u okvirima religije i infiltracija arijske kulture indigenoznim verovanjima, mislima i tradicijom.

Proces se odigravao u vremenu između 900. i 400. godine pre n.e. Sveštenici – žereci su relativno jednostavne i jasne rituale ranog vedizma postepeno sve više komplikovali i na taj način vernike, čak i bogove, podređivali zavisnosti sebi. Grupe bogova koji nisu bili zavisni od rituala, kao na primer asure sa Varunom na čelu, proglasili su demonima, a forsirali su deve, bogove zavisne od rituala, ali i njih su degradirali na status oruđa sveštenika. Za najznačajnijeg boga proglasili su Prajaparija (Pradžapati), personifikaciju sveštenstva.

Promenio se i pogled na svet: on je sada smatran poljem različite supstance i potencije koji se pod uticajem rituala može oformljavati i razvijati. Kao stvaralačke snage sveta smatrani su brahman (kultna snaga) i maya (maja – čarolija i snaga čuda, bukvalno: vrelna, odnosno usrdna ili topla askeza). U doba Rigveda, ako otac nije imao mušku decu kći je palila vatru pri spaljivanju umrlog oca; u brahmanizmu se na to nije gledalo blagonaklono.

Uobraženost i samouverenost brahmana išla je toliko daleko da se stvorilo uverenje da su se sva zemaljska zbivanja kao i funkcionisanje kozmosa, rituali, mogli ne samo voditi nego i odrediti. Čak i sunce neće izlaziti ako mu brahmani – sveštenici ne obave žrtveni ritual.

Ritual je postao komplikovan magično-mistični akt kome čak i bogovi mogu da zahvale za svoju moć, dostojanstvo, počasno mesto na nebu i među ljudima, kao i za svoju besmrtnost. Uobičajene su bile i spekulacije sa brojevima. Tako je, na primer, broj pet doveđen u vezu sa bogom Pushanom (Pušan) jer, prema njihovom shvatanju postoji pet vrsta životinja: pernate, oklopljene, ljuskari, dlakave i nage.

Sveštenici su postali bogovi u ljudskom obliku, »carevi rituala«. Vernici su sveštenike bogato darivali: konjima, kravama, odećom i zlatom. Da bi trajno zaštitili svoju moć, oni su stvorili mit o svom božanskom poretku. Vremenom su sve više komplikovali rituale, a svoje tajnovito znanje predavali mladim generacijama samo brahmanskih porodica. Tako su se arijski vračevi nametnuli kao vodeća snaga društva (najviša i najpoštovanija klasa), iako nikada nisu imali svoje organizovane zajednice. Moć brahmanskih porodica bila je hereditarna. Crnim (yajur) vedama dodavali su samhite (zbirke tekstova različitog sadržaja: verske, mitološke, čak i sociološke). Tako su nastale Brahmane, ili svete knjige one koje »pripadaju brahmanima«.

U vreme brahmanizma nastale su i prve Upaništade zvane još i Vedante (nastavak Veda). One su se nadovezivale na Brahmane u okviru Aranyaka, ili Šumskih knjiga. Izgleda da je najstarija Upanishada, tzv. Brahadaranyka, nastala oko 800-te godine pre n.e. Stvarali su ih brahmanski učitelji – mistici.

Upaništade, pored Brahmana, dale su osnove religiji i filosofiji hinduizma, a neke od njihovih postavki usvojile su kasnije i dve druge indijske religije jinizam i budhizam. Drevno verovanje u selekne duša (reinkarnaciju) u Upaništadama je spojeno sa pojmom karm – zavisnost oblika reinkarnacije duše od dela iz prošlih života koja određuju zbivanja u svetu. Upaništade su oblikovale i pojam samsare – lanca ponovnih rađanja. Prema toj teoriji, čovekovo biće posle smrti pripada kozmosu: Telo – zemlji, krv – vodi, dah – vetru, vid – suncu, svest mesecu itd. Međutim, dela čovekova za vreme života spajaju se sa onima iz prošlih života i inkarnišu se u novorođeno biće. Kakvo će to biće biti i, ako bude ljudsko, u kojoj će kasti biti rođeno zavisi od sume dela iz prošlih života. Tek kada se dobrim delima iskupi svo zlo prošlih života, duša prestaje da se rađa, tj. ostvaruje mokšahu (mokša), postaje atman i stapa se sa brahmanom – svejedinstvom.

Atman je mističan pojam filosofije Upaništada, identifikira se sa univerzalnim, sa prapostojanjem koje je oličeno u prajedinstvu.

Taj pojam će igrati značajnu ulogu kasnije u svim indijskim verskim filosofijama: od buddhističke do tantričke, u raznim značenjima i interpretacijama kao: duša, princip života, vrhunska duša.

Socijalni sistem – kaste

Svojim filozofskim postavkama: dharmom, karmom i samsarom, brahmani su zadržali u tkivo socijalnog života indijskog društva.

U to vreme Arijski su već bili prodrli duboko na tlo Indije, osvojili dolinu Ganga, mnoge predele u Himalajima i preko Vindhijjskih planina, počeli su se spuštati i u južnu Indiju.

Izvorna kultura Arijska lagano, ali konstantno infiltrirala se idejama kulture ponikle na tlu Indije. Jedan od značajnih razloga bilo je uključivanje domorodačkih plemena u arijsku zajednicu. Neko od značajnijih plemenskih vračeva postajali su žreći primivši religiju Arijska. Ni brakovi Arijska sa porodicama većih značajnijih plemena nije se dalo izbeći.

Oko 500. godine pre n.e. obrazovano je šesnaest arijskih kraljevstava između reke Inda i Bengalskog zaliva. Vračevi i poglavice većih i značajnijih plemena primali su religiju Arijska i samim tim uključivani u arijsko društvo i njihovu podelu na klase: plemićku, svešteničku i običnih građana (stočari i seljaci). U prvo vreme ona se određivala prema boji kože i nazivala se varna.

Još u Rigvedama (X,90) religija jednim mitom objašnjava varnu i daje joj božanski status. U doba brahmanizma ona se uobičajava mitom o nebeskom pračoveku Purushi (Puruša, sterilni čovek, vrhunsko biće i duša kozmosa) iz koga su proizišle četiri kaste: iz njegovih usta izišli su brahmani, iz ruku ratnici (kshatrije), iz stegna vaishye (vajšje), a iz nogu shudre (šudre). To je bila osnova iz koje se kasnije razvijao komplikovani i strog organizam kastinskog uređenja društva. Iako je mit nastao još pred kraj rigvedskog doba on nije imao ono sociološko obeležje koje će dobiti u vreme brahmanizma, kada je ritual trijumfovao nad mačem.

Kastinski tabui išli su do granica surovosti. Čitanje i studije Veda bilo je dozvoljeno samo trima gornjim kastama koje su, u to rano doba, činili pretežno Arijski. Muški članovi društva posvećivali su se između osme i dvanaeste godine života putem vatrenog žrtvenog obreda upanaya (upanaja). Dečko je dodeljivan nekom guruu (učitelju) koji ga je obučavao u »sveta znanja« – Vede. Kada bi dečak bio osvećen smatran je dvijom (dvidža – drugi put rođen). U vedsko doba posvećivani su samo arijski dečaci, i to u vreme kada je klasa bilo uglavnom samo tri.

Iako je kastinski sistem dobio bazne osnove i zakone u brahmanizmu, on je definitivno oformljen tek početkom nove ere. Najraniji izveštaj o kastama ostavio je Megasthenes, Seleukov ambasador na dvoru Chandragupte Marye (IV vek pre n.e.) koji je zapistao da Indija ima sedam endogamskih klasa: filosofi, seljaci, stočari, zanatlije i trgovci, vojnici, krunski službenici i većnici, što ne izgleda tačno, premda je u njegovo vreme već bilo više od četiri kaste.

Brahmani, kao duhovna snaga društva, bili su najviša kasta. Tu su spadali: sveštenici i učitelji, mislioci, kraljevi ministri, pisari i službenici najvišeg ranga. Oni su bili nosioci duhovnog i etičkog života društva. Kako su pravila od njih zahtevala da ne smeju povrediti niti ubiti sve što u sebi nosi klicu života, bilo im je zabranjeno da jedu meso, čak i jaja. Dalje, oni moraju živeti od onoga što im je poklonjeno, a nikako ne smeju ništa nasilno prisvajati.

Drugi na kastinskoj listi bile su kshatrije, predstavnici ovozemaljske moći: kraljevi, ratnici i plemići koji su posedovali zemlju (sela, gradove, oblasti). Kao telesna snaga njima je bilo dozvoljeno da ubijaju. Tu spada i lov. Kako su živeli od onoga što su nasilno oduzimali (ratni plen i porezi), oni su smeli jesti sve vrste mesa; za njih u tom pogledu nije bilo nikakvih ograničenja.

Vaishya, bila je kasta koja je društvo opskrbljivala za život potrebnim stvarima, kao: trgovci, bankari, seljaci – zemljoposednici, ugostitelji i zanatlije. Za njih takođe nisu postojale restrikcije u pogledu jela, osim ako se oni sami, kao pobožni vernici, ne bi odrekli mesa i jaja.

Kmetovi, kalfe, seljaci – bezemljaši i sluge prve tri kaste bile su shudre. Kod njih pogotovu nije bilo ograničenja u pogledu ishrane.

Kaste su bile oštro odeljene jedna od druge, osim jela, nizom restrikcija. Pre svega, studije Veda bilo je dozvoljeno samo trima gornjim kastama. U početku, krajem doba Veda, mešanje među kastama nije smatrano velikim prestupom, specijalno ako su bili u pitanju Arijski. Na primer: Arijski – brahman i Arijski – kshatrija ili vaishya (premda se to izgleda retko dešavalo, prvenstveno zbog načina ishrane). U takvom braku bila bi pogodna najviše deca koja bi pripala kasti majke. Ali, muškarcu je bilo dozvoljeno da pored svoje žene iz iste kaste, uzme i ženu iz niže kaste. Na brakove viših kasta sa ženama iz kaste shudra nije se gledalo blagonaklono. Ženi nije bilo nikako dozvoljeno da se uda za čoveka niže kaste od njene. Deca iz ovih brakova bila bi prezrena. Na primer: ako bi se žena iz brahmanske kaste udala za čoveka iz kaste shudra, njihova bi deca pripala Candalama (čandala), grupi van kaste, jedan oblik tzv. »nedodirljivih«.

Već u doba brahmanizma sveštenici su sankcionisali kastinski sistem kao religiozan zakon. Prelazak iz niže kaste u višu bio je nemoguć. Čovek se rađa u određenoj kasti na osnovu njegove karme. U kojoj će kasti biti rođen zavisi od sume njegovih dela u prošlim životima. Tolerancija brahmana u pogledu vere (smisla i tumačenja božanstva i njihovih funkcija) stoji u oštroj suprotnosti sa beskompromisnim, većnim i nadasve svetim socijalnim redom. Pravoverni hinduista, i u dalekoj prošlosti i danas, može u verskim pitanjima imati i izražavati svoje individualno mišljenje, ali kastinskih propisa pridržavaće se striktno. Smisao života pravog hinduiste nije bio ni novac, ni položaj, već ispunjenje dharme i stremljenje oslobođenju od ponovnih rođenja.

Na osnovama ranoveidske tri i brahmanske četiri varne, vremenom je nastalo dve do tri hiljade kasta (jati) koje su određivane na osnovu vrste zanimanja. Vremenom, sve komplikovanija podela ljudi na kaste prouzrokovala je sve strožije i surovije zakone protiv mešanja kasta. Kastinske grupe bile su međusobno vezane strogim tradicionalnim propisima, od kojih su tri osnovna: brakovi unutar sopstvene kaste, izbor poziva dozvoljen određenoj kasti i ishrana. Položaj pojedinca u društvu nije zavisio od novca i drugih dobara. Brahman je mogao biti puki siromah, a shudra bogataš; prvi bi bio vrhunski poštovan, a drugi, u odnosu na njega potcenjen. Pripadnik brahmanske kaste nikada nije težio za bogatstvom; njegov cilj je bio uživanje poštovanja svih ljudi drugih kasta kojima je on, u tom pogledu vladao.

Što je kasta bila viša, to su za nju bila strožija ograničenja. Na primer: jedan pripadnik brahmanske kaste nije smeo nikada da jede, ne samo komad mesa, nego i luk (i crni i beli), niti je smeo da se pri jelu služi ikakvim priborom za jelo, čak ni kašikom. Dozvoljene su bile samo čaše i čase, većinom od kokosove ljuske ili gline koje bi se posle upotrebe uništavale. Neke bogate indijske maharadže i kraljevi pili su i jeli iz zlatnih posuda koje bi se posle svakog jela i pića pretapale i pravljene nove (prema verovanju, vatra je naj-savršenije sretstvo purifikacije).

Iz pojma ritualne čistote postepeno se formirala klasa ljudi nazvanih »nedodirljivi«. Kao razlog bio je poziv kojim su se bavili. Ljudi iz kaste smatrali bi se uprljanim ako bi čak došli u njegovu blizinu; čak ni senka »nedodirljivog« nije smela da padne na osobu iz kaste. Kao specijalno nečista smatrala su se zanimanja oko rađanja (primanje i žene u vreme menstruacije) i smrti (oni koji pripremaju, nose i spaljuju leševe), zatim berbera, dželatara, kasapi i ćurčije. Prijavim su se smatrala i sledeća zanimanja: čistači, perači, podova, dobi (ljudi i žene koji peru veš), čistači septičkih jama i slično. Do oslobođenja u južnoj Indiji postojali su tzv. »arhinedodirljivi«, oni koji su prali veš »nedodirljivih«. To je bila toliko degradirana klasa ljudi, da ne samo što su, kao »nedodirljivi« morali stanovati van sela i naselja, već se danju nisu smeli čak ni iz daleka videti; morali su biti skriveni, a smeli su se kretati i raditi samo noću.

Specijalno surove bile su restrikcije u pogledu bunara i izvora vode. Svaka kasta je imala svoj bunar ili izvor. Za Indiju, zemlju u kojoj šest meseci vlada suša, to je bilo specijalno strašno. Brahman ne bi dao vodu iz svog bunara čoveku niže kaste, makar ovaj umirao od žeđi pred njim.

Kako su Ariji napredovali u osvajanju Indije tako se širio i brahmanizam, kasnije hinduizam. Pokorena plemena, prelazeći u novu religiju, automatski su uključivani u odgovarajuće kaste, čak da toga nisu ni bili sasvim svesni.

Ako tražimo bilo i kakvo najmanje opravdanje za nicanje, surovost i dugo trajanje kastinskog sistema, mi ga zapadnjaci teško možemo naći. Ali Indijci i za to imaju svoje objašnjenje. Oni kažu: »Naša zemlja je oduvek obilovala zaraznim bolestima i epidemijama. Putem kastinske izolovanosti ljudi viših klasa su sebe štitili od infekcija«.

Retko je koji deo sveta kroz svoju istoriju bio suočan sa toliko krvoprolića i pljački, spoljnih agresija i uzajamnog istrebljenja u svadama oko vlasti, više pokretanja i mešanja naroda, više uzdizanja i pada moći nekog vladara, verovanja i običaja, kao što je to bio slučaj sa Indijskim potkontinentom. Vladari su se uzdizali i padali, nacije su cvetale i išezavale. Iznad sveg tog meteža i konfuzije samo je jedno ostalo konstantno i nepobedivo – brahmansko sveštenstvo i brahmansko učenje. Zahvaljujući njemu Indijci su uspeali da održe svoju misao i nacionalni integritet.

TELEFONIRANJA GOSPODINA HRČKE

Jovanka Nikolić

Gospodine Hrčka, gospodine Hrčka – dopirao je glas sa drugog kraja žice. Molim vas, saslušajte me. Ja nisam imao izbora. Učinio sam sve što je bilo u mojoj moći. Dao sam sve od sebe. Uložio sve. Lažem, ne sve. Zadržao sam samo sat. Njega nisam mogao dati. Pa to je sat sa posvetom. Godišnjica je u pitanju. Čujte me, još samo minut. Sledeći put, o bože, ako bude sledeći put, daću sve! Obecavam. Više se nećete osramotiti. Vi me niste pitali kako igram, već da li igram?! Šta sam drugo mogao, već da pristanem. Čujete li me? Kako ću sve to saopštiti ženi? Ni deci neću smeti da pogledam u oči! Preklinjem vas, verujte mi! Oduvek sam bio iskren prema vama. To se nikada više neće ponoviti! Svestan sam koliko vam dugujem. I ja sam zbunjen njihovom igrom. Ne mogu vam opisati kako se osećam. Alo? Gospodine Hrčka...

KLIK – začu se potmulo. Srknuvši viski, Hrčka levom rukom zapali cigaretu, a desnom izvadi iz tašne adresar. Dograbivši telefon, okrete brojeve...

Da? – ču se sa druge strane žice.

– Dober dan. Molim vas Gospodina Hrčku.

a) Ko je gospodin Hrčka?

b) Koju igru igra gospodin Hrčka?

c) Da li je gospodin Hrčka sentimentaln?

Rešenje je dopisano naknadno

(Odustanite od odgovora!)

1. Reč Unanished znači sedenje blizu koga, odnosno učenikovo sedenje uz učitelja.
2. Nazivaju se i Aranyake, jer su brahmanski učitelji bili nastanjeni u nekoj šumi, gde su imali svoje škole, naseobine nazvane ashramima.
3. Atman, »sudah«, prabritak, dah života, čista duša.
4. Reč kasta potekla je od Portugalcata; indijska reč je jati (džati)